

TAKÁCS ANIKÓ

Caius C. Maecenas politikai tevékenysége

— Caius Maecenas, the politician —

Abstract

Caius Cilnius Maecenas is rather known as the generous patron of such poets as Virgil and Horace, which has made his name a personification of such activities. Nevertheless, he was a confidant and political advisor to Octavian and had a significant influence to him. He first appears in 40 BC, when he was employed by Octavian in arranging his marriage with Scribonia, and afterwards in assisting to negotiate the treaty of Brundisium and the reconciliation with Mark Antony. He also had an important mission by the Treaty of Tarentum. During the Sicilian war against Sextus Pompeius in 36, Maecenas was sent back to Rome and was entrusted with supreme administrative control in the city and in Italy. Although holding no office or military command, he secretly scotched a plot to kill Octavian on his return from the East and executed its supposed leader. This article tries to highlight his significant political role he had played in the establishment of the principate beside Octavian.

A római lovag, Caius Cilnius Maecenas biztos, hogy nem az első mecénás volt, és nemcsak az egyedüli korában. Az augustusi korból sok nagyszerű művészetpártoló nevét felsorolhatnánk: Valerius Messala Corvinust, vagy Asinius Polliót, aki az első nyilvános könyvtár megalapítója volt Rómában, vagy M. Vipsanius Agrippát, a hadvezért, az államférfit, a nagy építkezések vezetőjét. Mindannyiuk között azonban egynek sem adta meg a történelem azt az elismerést, hogy neve fogalommá váljon, és mindörökre a kultúra támogatójának megtettesítőjeként maradjon fenn; ez csak Maecenasnak sikerült.

Kultúrától való tevékenységéről sokat megtudhatunk a költőkkel való kapcsolatára vonatkozó rendkívül bőséges szakirodalomból, ugyanakkor a Caesar halálát követő zűrzavaros politikai időszakban Augustus egyik legjobb barátjaként az új rendszer kialakításában játszott politikai tevékenységéről, amely ugyancsak jelentősnek mondható, már kevesebbet tudunk. Jelen tanulmány ezért a korabeli források, valamint a szakirodalom segít-

ségével igyekszik rekonstruálni a principátus létrejöttében játszott politikai szerepét.

Életéről elsősorban az általa támogatott kortárs költőktől, mindenekelőtt Horatius, Propertius, Vergilius költeményeiből tudhatunk meg részleteket. Meg kell még említeni a Maecenas halála után megjelent rá vonatkozó elégiákat is, amelyeknek azonban ismeretlen a szerzője.¹ Politikai tevékenységéről a korabeli történetírók műveiből olvashatunk, így kiemelten Cassius Dio művéből, de írt

¹ A két elégia (az egyik 1-144, a másik 1-34 és 145-178), Maecenas halálával kapcsolatos, egy IX.-X. századi kolostor kódexéből került elő. Egy ideig Vergiliusnak tulajdonították az elégiákat, azonban a kutatások bebizonyították, hogy a művek stilisztikai vonásai egyáltalán nem köthetők Vergiliushoz, másrészt Vergilius Kr. 19-ben meghalt, így lehetetlen, hogy írt volna a haldokló Maecenasról, aki 11 évvel utána, Kr. e. 8-ban halt meg. A két elégia így nem köthető sem Vergiliushoz, sem Ovidiushoz, akinek a neve szintén felmerült lehetséges szerzőként, hanem sokkal inkább egy olyan ismeretlen szerzőhöz, aki megpróbálta utánozni a két költő stílusát. A szerző valószínűleg Maecenas kortársa lehetett, viszont nem tartozott Maecenas

róla Velleius Paterculus, Tacitus, Suetonius, Appianus, Plutarchos, valamint Seneca is.

A Maecenasra vonatkozó szakirodalom jelentős része irodalmi, kulturális tevékenységével foglalkozik. Államférfiúi tevékenységéről még nem született összefoglaló munka, azonban az életéről szóló monográfiákban találhatunk ezzel kapcsolatos fejezeteket.²

Nevére vonatkozóan elsősorban egy általa felszabadított rabszolga sírjáról fennmaradt felirat nyújt segítséget. Így hivatalos formában neve *C. Maecenas, L. f. Pom(ptina tribu)* volt.³ Ebből arra következtethetünk, hogy a Maecenas nevű nemzetséghez tartozhatott, egyedül Tacitus nevezi őt Cilnius Maecenasnak (*Ann.* VI, 11), valamint Macrobius említi (II 4, 12), hogy Augustus egy Maecenasnak írt szívélyes levelében *Cilneorum smaragde* néven szólít-

ja.⁴ Általánosan elfogadott vélemény szerint a Cilnius édesanyja nemzetségének a neve lehetett.⁵ Előkelő etruszk nemzetségeknél előfordult ugyanis, hogy a nemzetség nevét adták utódaiknak. Horatius is kiemeli (*Sat.* I, 6, 3) mind az anyai, mind az apai ősoket, de ehhez kapcsolható az is, hogy születése helyén, Arretium környékén (mai Arezzo) már nagyon korai időktől kimutatható (Liv. X, 3, 2) a Cilniusok igen előkelő nemzetségének a jelenléte.⁶

Etruszk, valamint előkelő származásáról sokat írtak a kor költői. Legismertebb ezek közül Horatius híres ódája, mely szerint Maecenas „dicső, régi királyi sarj”.⁷ Ősei lucumók voltak, apai és anyai ágról is etruszk seregek vezetői, akikből a 12 etruszk város szövetsége évente választotta meg előljáróit (Hor. *Sat.* I,

írói köréhez. (Vö. *Eleg.* I, 9: ... *nec mihi, Maecenas, tecum fuit usus amici*.) Az elégiák összefoglalását lásd Schoonhoven, H.: *The 'Elegiae in Maecenatem'*. In *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt* (ANWR) 1983, II. 30.3. 1788-1811. Lásd még: Rocca, R.: *Voce Elegiae in Maecenatem*. In *Enciclopedia Virgiliana* vol. II. 187-188. Roma 1954; Bickel, E.: *Eleg. in Maec. I.* 21. In *Rhein. Mus.* 89. 1940, 238-239; Bickel, E.: *De elegiis in Maecenatem monumentis biographicis et historicis*. In *Rhein Mus.* 93. 1950, 97-133; Holland, R.: *Beiträge zum Verständnis der Maecenaselegien I.* In *Wiener Studien* 45, 1926. 81-88; *Beiträge zum Verständnis der Maecenaselegien II.* In *Wiener Studien* 45, 1926. 233-239; *Beiträge zum Verständnis der Maecenaselegien III.* In *Wiener Studien* 45, 1927. 85-91; Ellis, R.: *The elegiae in Maecenatem. A lecture*. London 1907; Diggle, J.: *Elegiae in Maecenatem* 129-132. In *Latomus* 27, 1968. 175-178.

² Lásd Avallone, R.: *Mecenate, con ed. dei frammenti*. Napoli, Libr. Scient. ed. 1962. (továbbiakban: Avallone); André, J. M.: *Mécène. Essai de biographie spirituelle*. Paris, Les Belles Lettres, 1967. (továbbiakban: André); Paturzo, Franco: *Mecenate. Il ministro d'Augusto*. Calosci-Cortona, 1999. (továbbiakban: Paturzo).

³ CIL VI 21771= Dessau II 7848. C. Maecenasnak nevezi: Vell. Pat. II 88, 2; Tac. *Ann.* XIV 53; Cassius Dio II 16, 2. Keresztnevére vonatkozóan a C.-t megerősíti egy másik általa felszabadított rabszolga neve, aki később ismert író lett: C. Maecenas Melissus.

⁴ Tar Ibolya: *Szöveggyűjtemény az Augustus-korhoz*. Szeged, JATEPress, 1998.

⁵ Így gondolja: Stein, A.- Kappelmacher, A.: *Maecenas*. In *PW-RE.* XIV, 1. 1928. 207-229. (továbbiakban: Stein); Avallone: 1962; Gardthausen, Victor: *Augustus und seine Zeit*. Leipzig 1891-1904. I. rész 2. kötet 762-784; 2. rész 2. kötet 432-445. VII. 7. *Maecenas*. (továbbiakban: Gardthausen). Syme, Ronald: *The Roman Revolution*. Oxford, Clarendon 1939. (továbbiakban: Syme).

⁶ Mindezt kétségbe vonja: Simpson, Chris J.: *Two Small Thoughts on 'Cilnius Maecenas'*. In *Arachnion* n. 2.1, 1996. A szerző szerint ugyanis semmilyen konkrét utalás nincs arra nézve, hogy Maecenas édesanyja Cilnia lehetett vagy sem. A Cilniusok jelenlétét az észak-etruriai Arezzo térségében valóban bizonyítják a fennmaradt epigráfiai emlékek, ahonnan Maecenas származott, azonban ha Maecenasnak közvetlen kapcsolata lett volna a Cilniusokkal, akkor annak nyoma kellene lennie az irodalmi forrásokban. A korabeli irodalmi emlékekből azonban semmi sem bizonyítja egyértelműen, hogy Maecenast családi kötelékek fűzték volna a Cilniusokhoz anyai vagy más módon részről.

⁷ Hor. *Carm.* (I, 1, 1): *Maecenas, atavis edite regibus*. Mart. XII, 4, 2: *Maecenas, atavis regibus ortus eques*. Prop. III, 9 (IV, 8), 1: *Maecenas, eques Etrusco de sanguine regum*. Ezen kívül: Hor. *Carm.* III, 29, 1: *Tyrrhena regum progenies*; *Eleg.* 1, 13: *regis erat, Etrusce, genus*.

6, 4). A költők által gyakran említett királyi származás talán ennek a rangnak tudható be.⁸ Rómában ugyanakkor a család a lovagrend tagja volt (Vell. Pat. II, 88, 2). Elődei közül Cicero említi nagybátyját, aki a néptribunus M. Livius Drusus ellenfele volt Kr. e. 91-ben.⁹ Születésének napját szintén jól ismerjük (Hor. *Carm.* IV, 11, 13 skk.): ezek szerint április 13-án született, a pontos évet azonban nem tudjuk.¹⁰ A kutatások a születési évét általában Kr. e. 74 és Kr. e. 70 közötti évekre teszik. Maecenas nemzetségéről, családjáról, hogy mikor és hogyan jöttek Rómába, semmit nem tudunk egészen Kr. e. 44-ig, amikor is első alkalommal olvashatunk egy Lucius Maecenasról, aki pénzzel támogatta Octavianust (Nic. Dam. *Vita Caes.* 31, 133). Nem tudjuk biztosan, hogy itt magáról Maecenasról vagy édesapjáról van szó,¹¹ mindenesetre vannak olyan feltételezések, melyek szerint a Maecenasok, - így apja és fia - korábban részt vettek Caesar néhány katonai hadjáratában, és ekkoriban alakult ki az a szoros és mély barátság, amely Maecenas apját, Luciust Caesarhoz, Maecenast pedig Augustushoz fűzte.¹² Erre vonatkozólag azonban semmilyen megbízható adattal nem rendelkezünk. Az azonban bizonyosnak vehető, hogy Maecenas jelentős vagyont örökölt családjától. Így Rómában a fiatal arisztokraták életmódját folytatva egyaránt részesült fizikai valamint szellemi és kulturális neveltetésben.¹³

⁸ Eberle, Joseph: Maecenas der Etrusker. In *Das Altertum* 4, 1958, 14-24.

⁹ Cicero: *Pro Cluent.* 56, 153.

¹⁰ Születésnapjáról bővebben: Oppermann, Hans: Maecenas' Geburtstag (Hor. C. IV, 11). In *Gymnasium* 64, 1957. 102-111.

¹¹ Maecenasszal azonosítja: Gardthausen: I. 70; Reckford: 195; Avallone: 13; ezzel szemben Lucius Maecenast Maecenas apjának tartja: SteIn 209; Syme: 131 n. 5.

¹² Paturzo: 104-105.

¹³ Avallone szerint (12-13): a fizikai gyakorlatok közül a labdajátékokat kedvelte, amelyek kevésbé voltak fászsztóak. Vö: Hor. *Sat.* II, 6, 49, de egy alkalommal Capuában is játszott egy görögországi utazás

Először Octavianus apollóniai tartózkodása alatt hallunk róla. Tudjuk, hogy a fiatal Octavianus Kr. e. 45 végén indult el Apollóniába.¹⁴ Kíséretének tagja volt a kiváló görög rétor, a pergamoni Apollódoros, aki mellett kiegészíthette irodalmi műveltségét, az utazás oka azonban nem elsősorban a tanulmányok folytatása lehetett.¹⁵ Apollónia ebben az időben sokkal inkább egy fontos stratégiai helyszín volt, ahová Julius Caesar a tervezett parthusok elleni hadjárata céljából jelentős katonai seregeket helyezett át. A hadjáratra való lázas felkészülés előkészületeit azonban félbeszakították a Caesar meggyilkolásáról szóló hírek. A fiatal Octavianus számára, akit J. Caesar örökösének nevezett meg, ez egy teljesen új helyzetet jelentett. Már ekkoriban is két csoportosulás vette körül.¹⁶ Paturzo szerint a harciasabb csoport élén Marcus Vipsanius Agrippát, a későbbi kiváló hadvezért és hű társat találjuk, aki mindenáron Róma ellen akart vonulni, felhasználva az Apollóniában állomásozó seregeket, míg a másik csoportban már ekkoriban is jelentős szerepet játszott Maecenas, aki a diplomatikus megoldást javasolta Octavianusnak, s csak néhány barátja kíséretében indult vissza Itáliába.¹⁷ E hipotézist azonban nem támasztják alá megfelelő módon a rendelkezésünkre álló források. Az azonban bizonyosnak tűnik, hogy Octavianus közvetlen környezetében ekkor már ott volt Agrippa és Maecenas is.

A köztársaság kori Róma életét döntően befolyásoló Kr. e. 44 és 42 közötti évekből nem ismerjük Maecenas szerepét, mivel az események összetettsége és a triumvirek közötti

során: Hor. *Sat.* I, 5, 48. Szellemi és kulturális neveléséről lásd továbbá: Avallone, R.: *Profilo umano di Mecenate.* In *Antiquitas* 8, 12, 1953. 3-16.

¹⁴ Nic. Dam. decemberre teszi (B. c. 16); Appianus októberre (B. c. III, 10).

¹⁵ Lásd Avallone: 13: szerinte csakis tanulni ment Octavianus Apollóniába.

¹⁶ Nic. Dam. B. c. 16: *elikoi-philoi.*

¹⁷ Paturzo: 104-105.

folyamatosan változó erőviszonyok miatt az antik történetírók elsősorban a kulcsszereplők tevékenységére koncentráltak. Nem zárható ki azonban, hogy maga Maecenas vagy az apja anyagilag támogatták ebben az időben Octavianust.¹⁸ Maecenasról elsőként Propertius (*Eleg.* II, 1, 27) tudósít, amely alapján valószínűsíthetőnek tűnik, hogy részt vett az Antonius elleni mutinai háborúban.¹⁹ A későbbiekben egészen biztos, hogy részt vett a Philippi melletti csatában, amelyet alátámasztanak az idősebb Plinius (*Nat. Hist.* VII, 45, 148): „*ut fatentur M. Agrippa et Maecenas*” valamint a Maecenashoz szóló elégiák (*Elegiae ad Maecenatem* I, 43) is. Az ütközetek során tanúsított szolgálatait a triumvirek dicséretesnek találták, és azzal jutalmazták, hogy megkapta a csatában elfogott, majd elítélt M. Favonius vagyonának egy részét.²⁰

A Philippit követő években kiéleződtek az ellentétek Antonius és Octavianus között. A Lucius Antonius által kirobbantott perusiai háború Octavianus javára dőlt el. Az Egyiptomból hazatérő Antonius erre szövetséget kötött Sextus Pompeiusszal valamint Domitius Aenobarbusszal, a köztársasági flotta főparancsnokával. Közben Octavianus is megpróbált közeledni a republikánusokhoz.

Maecenas ebben az időben már egyértelműen Octavianus közvetlen környezetének tagja volt. Ekkoriban alakulhatott ki közöttük az a fajta szoros barátság és egymás iránti bizalom, amely valószínűleg egészen Maecenas haláláig megmaradt. Ezt bizonyítják a Kr. e. 40-dik év eseményei is, ez az év Maecenas politikai és diplomáciai tevékenysége csúcspontjának tekinthető. Ennek első jelentős állomása volt,

amikor is Octavianus Szicíliaba küldte őt, hogy dinasztikus házassággal próbálja Sextus Pompeiust megbékíteni. Octavianus nem véletlenül Maecenasat választotta ki erre a feladatra. Az előző évek során ugyanis Octavianus megismerhette Maecenas tárgyalóképességét, és remek érzékkel őt választotta ki környezetének tagjai közül, aki az esetleges tárgyalások során megfelelő módon képviselhetné őt. Maecenas ez esetben feleségül kérte számára Scriboniát, akinek a testvére, L. Scribonius Libo, Sextus Pompeius sógora volt. A házasságot Kr. e. 40-39 telén meg is kötötték.²¹ Bár a házasság rövid életű volt, Octavianus mégis Scriboniának köszönhette egyetlen gyermekét, Juliát.

A két triumvir politikai lavírozása következtében kialakult politikai helyzet azonban továbbra is rendkívül feszült volt. Végül Kr. e. 40-ben Brundisiumnál találkoztak, ahol béketárgyalásokba bocsátkoztak. Maecenas itt igen jelentős diplomáciai feladatokat látott el. Octavianus ugyanis még nem érezte elég erősnek magát egy Antonius elleni háborúhoz, így egy olyan emberre volt szüksége, aki az adott politikai helyzetben megfelelő taktikával, higgadtan tárgyalva a megegyezést segíti elő. Maecenas részvétele a tárgyaláson azt mutatja, hogy Octavianusnak feltétlen bizalmát élvezte. A két triumvir nem vett részt személyesen a tárgyalásokon. Octavianus képviselőként Maecenas folytatott tárgyalásokat, Antonius Asinius Pollio képviselte, továbbá semleges részvevőként jelen volt L. Cocceius Nerva (*App. B. C. V*, 64, 272). A mindkét fél részéről jól megválasztott tárgyalófelek a katonai megoldás helyett jó diplomáciai érzékkel a megegyezést segítették elő. Maecenas kulcsfontosságú szerepet vállalt ebben. A megbeszéléseket követő *foedus Brundisinum* jelentős mértékben hozzájárult a politikai helyzet stabilitásához. A triumviratus továbbra is érvényben maradt, Octavianus megkapta a birodalom nyugati, Antonius a keleti tartományokat. Az egyezsége-

¹⁸ Stein és Syme inkább az apát tartják az anyagi támogatónak.

¹⁹ A háborúban való részvételét elfogadja: Gardthausen: 764; Avallone: 13, 97. Ugyanakkor Stein 209. nem ad hitelt Propertius állításának.

²⁰ Münzer o. Bd. VI S. 2076. Eddig még nem tisztázott az a feltételezés, hogy mindez a korábban Octavianusnak nyújtott anyagi támogatás kompenzációja volt-e.

²¹ *App. Bell. Civ. V*, 53, 222; Cassius Dio 48, 16, 3.

get egy újabb házasságkötéssel is megerősítették. Mivel Fulvia, Antonius felesége kevéssel előtte halt meg, így Maecenas azt ajánlotta Octavianusnak, hogy a nővérét, Octaviát adja nőül Antoniushoz, amely házasság így létre is jött.²²

Maecenas diplomáciai tevékenysége a következő években is folytatódott. Az erőviszonyok változása következtében Kr. e. 38-ban Octavianus ismét Maecenast küldte Antoniushoz, hogy ezúttal a Sextus Pompeius elleni háborúhoz kérje segítségét és támogatását. Az odautazás élményeit Horatius (*Sat.* I, 5) is megörökítette. Az *Iter Brundisinum* egy olyan társasutazás leírása, amelyen Maecenas kíséretében Horatius is részt vett.²³ Az utazótársaság tagja volt, ezen kívül a semleges Cocceius, aki Maecenasszal egyetemben részt vett a három évvel korábbi brundisiumi tárgyalásokon, valamint Fonteius Capito, aki Antonius leghűségesebb embere volt.²⁴ Útközben csatlakoztak még hozzájuk a költők: Vergilius, Varius és Plotius. Az igencsak lassan megtett utazásról Horatius látszólag szatirikusan ír, mintha az a résztvevők ártalmatlan utazási élményeiről szólna. Valójában azonban az út Octavianus és Antonius újabb megbékítését irányozta elő, és a későbbiekben megkötött tarentumi egyezség előzményének tekinthető. Mivel Brundisium lakói nem engedték be Antonius városukba, így Antonius arra kényszerült, hogy Octavianus követeinak a megérkezését Tarentumban várja meg. A tárgyalásokon Antonius ezúttal Fonteius Capito képviselte, Octavianust Maecenas és semleges félként ismét részt vett a tárgyalásokon L. Cocceius Nerva. Maecenas

fáradozásait ismét siker koronázta (App. B. C. V, 92, 385; 93, 390).²⁵ A tárgyalások nyomán jött létre az újabb megegyezés Octavianus és Antonius között, ez a tarentumi egyezmény (Kr. e. 37), amelyben a felek további öt évre meghosszabbították triumviri felhatalmazásukat. Octavianus 120 hajót kapott Antoniustól a Sextus Pompeius elleni háború folytatásához, Antonius pedig cserébe 20 ezer katonát a parthus hadjáratra.

Maecenas nélkülözhetelen tanácsadója és kísérelője lett Octavianusnak. Bár a katonai hadműveletek hidegen hagyták, mégis ott volt Octavianus mellett az elkövetkező háborúk során (*Eleg.* I, 40). Így Kr. e. 36-ban is elkísérte Octavianust a Sextus Pompeius elleni háború utolsó helyszínére, azonban Octavianus rövidesen visszaküldte Rómába, hogy ott és Itáliában fenntartsa a rendet, és az ellene szervezett megmozdulásokat még csírájában elfojtsa.

A város ellátási gondjai súlyosbodtak, a közhangulat Octavianus-ellenes volt, így szükségessé vált, hogy Octavianus politikai helyzetét megerősítsék. A szicíliai háború alatt így Maecenas kormányozta Rómát és Itáliát. A korabeli források erről az időszokról már többet írnak, bár Maecenas hatáskörét eltérően fogalmazzák meg.²⁶ Ez elsősorban annak a következménye, hogy Maecenas semmilyen hivatalos tisztséget nem viselt, így nem nevezhetjük egyértelműen *praefectus praetorionak* vagy *praefectus urbisnak*, ugyanakkor ezeknek

²² Plut. *Ant.* 31.; App. B. C. 5, 64.

²³ Erről bővebben lásd Kazai Magdolna: Az „*Iter Brundisinum*” célzatának kérdéséhez. In *Acta Antiqua et Archaeologica Suppl.* II. Szeged 1979. Valamint: Ehlers, W. W.: *Das Iter Brundisinum des Horaz* (Serm. I. 5). In *Hermes* 113, 1985.

²⁴ Hor. *Sat.* I, 5, 27-30: „*Huc venturus erat Maecenas optimus atque Cocceius, missi magnis de rebus uterque legati, aversos soliti componere amicos.*”

²⁵ A források a tárgyalások tekintetében ellentmondanak: Appianus szerint (V, 92, 385) Octavianus küldte Maecenast segítségért Antoniushoz; Cassius Dio szerint (48, 54, 1): Antonius Itáliába jött, de nem kérték, hogy segítsen Octavianusnak; Plutarchos szerint (*Ant.* 35): Antonius ellenséges szándékkal jött Itáliába Octavianus ellen. A modern kutatások az appianosi verziót fogadják el, mely szerint Octavianus ténylegesen segítséget akart kérni Antoniustól.

²⁶ Lásd Vell. *Pat.* II, 88; Tac. *Ann.* III, 30; VI, 11; Cass. Dio 49, 16; 51, 3, 5; 55, 7, 1; Sen. *Epist.* 114, 6; Plin. *Nat. Hist.* 37, 4, *Eleg.* I, 13-16, 27-30; 31-37; Hor. *Carm.* I, 20, 5; III, 8, 17-28; III, 29, 25-28; *Sat.* II, 6; Prop. III, 9; App. V, 99.

a posztoknak megfelelő hatáskörrel rendelkezett. Tacitus így ír (*Ann.* VI, 11): „... Augustus a polgárháborúk idején a lovagrendű Cilnius Maecenast tette meg minden római és itáliai ügy irányítójának.”²⁷ Velleius Paterculus (II, 88): „A város felügyeletét akkor a lovagrendi származású, de előkelő családból való C. Maecenas látta el.”²⁸ Maecenas tehát a távollevő Octavianus helyetteseként egy feltétlen bizalmi állást kapott, nem véletlenül nevezik őt úgy is, mint „*Caesaris dextera, vigil urbis*”, Octavianus jobb keze, a város őrzője (*Eleg.* I, 13f). Maecenas megbízatása teljesen újszerűnek tekinthető. Tudjuk, hogy előkelő, gazdag családból származott, de mégis csak etruszk származású volt, ráadásul a lovagi rendhez tartozott, amelynek tagja maradt egész élete során, holott könnyedén az első osztály tagjai között lehetett volna. Octavianus azonban lovagi rangja ellenére bízta rá ezt a fontos feladatkört. Ezen kívül megbízatását mindenféle hivatali cím nélkül viselte, amely a *cursus honorumot* példásan végigjáró *magistratusokhoz* szokott Rómában merőben újszerű lehetett. Maecenas rendkívül széles hatáskörrel rendelkezett, szinte korlátlan teljhatalmat kapott Róma és Itália irányítására. Bizalmi állása abban is megnyilvánult, hogy használhatta Octavianus győzelmi gyűrűjét, az írásbeli hivatali ügyintézés során pecsételhetett vele, elolvashatta barátjának teljes levelezését, és azok módosításáról a továbbítás előtt saját véleménye szerint dönthetett.²⁹

A fentiek azt bizonyítják, hogy Octavianusnak a számára még mindig fennálló bizonytalan politikai helyzetben egy hozzá feltétlen hű emberre volt szüksége, aki távollétében is megbízhatóan, erős kézzel irányítja Rómát. Választása így nem véletlenül esett

Maecenasra. Maecenas a kinevezését megelőző években már több alkalommal is kimutatta Octavianus iránti feltétlen elkötelezettségét, valamint diplomáciai küldetéseinek sikerei is a feladatra való rátermettségét bizonyították.

Cassius Dio tudósít arról, hogy Kr. e. 36-tól hosszú ideig kormányozta Rómát és Itáliát (49, 16), majd legközelebb Kr. e. 31-ben, az actiumi csata évében bízta rá újra ezt a feladatot Octavianus (51, 3), aki ez alkalommal M. Agrippát is mellérendelte, hogy közösen irányítsák a felmerülő ügyeket. Dio egy harmadik időpontot is megemlít (54, 19), Kr. 16-ot, amikor Maecenas megbízatása véget ért, mivel ebben az évben Octavianus, ekkor már Augustus a város irányítását T. Statilius Taurusra bízta.

A kutatások eltérően nyilatkoznak Maecenas hatáskörével kapcsolatban. F. Paturzo szerint Maecenas mint *praefectus praetorio* működött, Kr. e. 29-től egész biztosan, de talán már Kr. e. 36-tól. Szerinte ugyanis elképzelhetetlen az, hogy az újabb polgárháborús időszak alatt a megfelelő imperiummal ellátva úgy tudta volna kormányozni Rómát és Itáliát, hogy ne állt volna rendelkezésére az ehhez szükséges katonai haderő. Kr. e. 31-től Agrippa kinevezésével kapcsolatban két hipotézist fogalmaz meg: Maecenas vagy továbbra is mint *praefectus praetorio* működött, csak hivatalát a korábbi normák szerint kollegiálisan megosztotta Agrippával, vagy ezentúl mint *praefectus urbi* irányította Rómát.³⁰ J.-M. André úgy gondolja, hogy Maecenas a későbbi *praefectus urbi* hatáskörének megfelelő jogkörrel rendelkezett.³¹ Hatalma monarchikus jellegűnek tekinthető, amely az Octavianus felé tett hűségeskün alapult. Mindazonáltal Maecenas a későbbiekben kialakult új hivatalnoki karnak követendő mintául szolgált. Hivatalával kapcsolatban ugyanis nem voltak alkotmányos

²⁷ Tacitus összes művei. Ford.: Borzsák István. Európa Könyvkiadó, Budapest 1980.

²⁸ Velleius Paterculus: Róma története. Ford.: Hoffmann Zsuzsanna. Lectum Kiadó, Szeged 2007. 124.

²⁹ Lásd Hor. *Sat.* II, 6, 38; Sen. *Epist.* 114,6; Plin. *Nat. Hist.* 37, 4; Cass. Dio 51, 3, 6-7.

³⁰ Paturzo: 114–119.

³¹ Így gondolja még: Gardthausen: I. köt. 765 valamint Reckford: 197.

aggályai, elengedhetetlennek tartotta az új rendszer kiépítéséhez szükséges monarchikus tapasztalatot, de a rendszerben nem akarta magát hivatalosan elkötelezni.³² Stein szerint ugyanakkor Maecenas megbízását nem lehet egyértelműen a későbbiekben kialakult hivatali rendszer feladatkörével azonosítani. *Praefectus urbi* nem lehetett, mivel ez a tisztség elsőként Kr. e. 16-tól T. Statilius Taurus kezében volt. Ugyanakkor *praefectus praetorio* sem lehetett, mivel ez a tisztség hivatalosan csak Kr. e. 2-től létezett. Stein kiemeli, hogy a Maecenas hatásköréből eredő bizonytalanság éppenséggel hozzájárult hatalma növeléséhez. Ugyanakkor hivatalának veszélyeztetettségét jelezték a Kr. e. 31-es év eseményei, amikor is Octavianus a kitörő katonai zendülés levezetésére mellérendelte M. Agrippát attól való félelmében, hogy Maecenas egyedül talán nem tud megfelelő módon békét teremteni Rómában.³³ Avallone, Cassius Dio állítását elfogadva úgy gondolja, hogy Maecenas Kr. 36-tól Kr. e. 16-ig kormányozta Rómát és Itáliát. Az *actiumi* csatát követően azonban visszavonult a politika színteréről, és a háttérben maradván tanácsadói szerepet látott el, és csak Augustus távollétében vette vissza korábbi *praefectusi* funkcióit Kr. e. 16-ig.³⁴

Hasonló a bizonytalanság ugyanakkor abban a tekintetben is, hogy hivatalának ellátása közben vajon részt vett-e az Antonius elleni döntő ütközetben, jelen volt-e *Actium*-nál Kr. e. 31-ben. A bizonytalanság fő oka elsősorban az, hogy az antik források eltérően nyilatkoznak erről. Horatius és Propertius, valamint a Maecenas-elégiák ismeretlen szerzője a csatában

való személyes részvételét sejtetik, ugyanakkor Cassius Dio azt állítja, hogy a csata időpontjában Rómában tartózkodott, és hasonlóan vélekedik Velleius Paterculus és Appianus is.³⁵ A kutatók közül többen is elképzelhetetlennek tartják, hogy Maecenas, aki Augustus egyik legbefolyásosabb embere volt, kihagyta volna az *actiumi* csatát. Általános vélemény szerint Maecenas valószínűleg részt vett a döntő ütközetben, még akkor is, ha katonai téren nem különösebben jeleskedett. Ugyanakkor még abban az évben visszatért Rómába. A korábbi triumvir fia, M. Aemilius Lepidus ugyanis egy összeesküvést szervezett Octavianus ellen, amelynek a célja Octavianus megölése és a polgárháború folytatása lett volna.³⁶ Maecenas azonban leleplezte a szervezkedést, az összeesküvőt elfogták és kivégezték. Maecenas Rómába való visszatérését egyfajta villámgyors utazásként értékelhetjük, amely lehetőséget adott Maecenasnak a gyors és hatékony intézkedésekre, de egyben magyarázatot ad Cassius Dio állítására is, miszerint Maecenas Rómában volt Kr. e. 31-ben.

Határozott és gyors intézkedései miatt kedvelték Maecenast Rómában. Ezt bizonyítja az is, hogy miután Kr. e. 30-ban hosszas betegségben szenvedett és abból felépülve első alkalommal látogatott el a Pompeius-színházba, a közönség nagy tapsal üdvözölte, amely népszerűségének egyértelmű jele volt.³⁷ Maecenas közéleti szerepének azonban ez az esemény a végét jelezte. Ezt követően a történetírói munkák már keveset írnak politikai tevékenységéről, bár Cassius Dio szerint egészen Kr. e. 16-ig részt vett az ügyek intézésében.

Kr. e. 29 után egyértelműen megváltozott Maecenas helyzete és szerepe.³⁸ Háttérbe hú-

³² André: 64–75. A *praefectus urbi* hivatalának fejlődéséről, történetéről bővebben lásd Vitucci, G.: *Ricerche sulla Praefectura Urbi in età imperiale*. Roma, 1951. Továbbá: Vigneaux, P. E.: *Essai sur l'Histoire de la Praefectura Urbis á Rome*. Paris, 1896.

³³ Stein, A. – Kappelmacher, A.: Maecenas. In *Realenzykl. des Altertums*. XIV, 1. 1928. 207-214.

³⁴ Avallone: 16. Vö még: Avallone, R.: *Profilo umano di Mecenate*. In *Antiquitas* 8, 12, 1953. 3-16.

³⁵ Hor. *Epod.* 1, 1-4; Prop. *Eleg.* I, 1, 34; Cassius Dio 51, 3, 5; Vell. *Pat.* II, 88, 1; App. *Bell. Civ.* 4, 50.

³⁶ Az összeesküvésről lásd Cassius Dio 54, 15, 4-8; Vell. *Pat.* II, 88, 3; Sen. *De clem.* I, 9, 6; *De brev. vit.* 5; Suet. *Aug.* 19, 1; App. *B. C.* IV, 50.

³⁷ Lásd Hor. *Carm.* I, 20, 3-8; II, 17, 25-26.

³⁸ Reckford: 197. A szerző úgy gondolja, hogy Maecenas politikai karrierje nem folytatódott Kr. e. 29 után,

zódásának okait megvizsgálva a következőket állapíthatjuk meg: 1. Kr. e. 29-re Octavianus leszámolt ellenfeivel, a polgárháború hosszú és véres korszaka véget ért, és miután hármass triumphusát megtartva hazatért Rómába, átvette az ügyek irányítását. Maecenas diplomáciai és ügyvivő szolgálatai már nem tűntek nélkülözhetetlenek, valójában Augustus tanácsadójaként dolgozott, és az uralkodót csak Rómától való távollétében helyettesítette a korábbi hivatali jogkörrel felruházva. 2. Talán ő maga is úgy gondolta, hogy itt az ideje visszavonulni a korábbi évek túlságosan is felelősségteljes időszaka után. Nyugalmat kedvelő természetéről Velleius Paterculus is azt írja (88, 2): „Ha a körülmények éberséget kívántak, egyáltalán nem volt aluszékony, hanem körültekintő és tetterős. Amint teendői megengedték, a kényelmes nyugalmat még az asszonyoknál is jobban élvezte.”³⁹ 3. Egészségi állapota egyértelműen megromlott erre az időre. Már Kr. e. 30-ban is átesett egy súlyos betegségben, de a források szerint egészségi problémái folytatódtak.⁴⁰

Alapvetően politikai tanácsadónak megmaradva ezekben az években sokkal inkább a magánéletbe vonult vissza és csak irodalmi-művészeti kedvteléseinek élt. Figyelmét a köréje csoportosuló híres irodalmi kör kötötte le, amelyben a kor legkiválóbb költőit találjuk. Ezen irodalmi kör tagjai az Esquilinuson épült gyönyörű palotájában és annak kertjében gyűltek rendszeresen össze. A költőket jelentős anyagi támogatásban részesítette, ezáltal hozzásegítette őket hírnevük és ismertségük növeléséhez. Vergiliusszal Asinius Pollio ajánlatára ismerkedett meg, s a költő az ő közbenjárására kapta vissza elkobzott földjét (Mart. 8, 56). Hálából Vergilius neki ajánlotta a Georgicát.

mivel Róma a *princeps* távollétében gyakorlatilag önmagát kormányozta, így már nem volt szükség Maecenas szolgálataira.

³⁹ Velleius Paterculus: Róma története. Ford.: Hoffmann Zsuzsanna. Lectum Kiadó, Szeged 2007. II. 124.

⁴⁰ Lásd Plin. *Nat. Hist.* 7, 172; Sen. *Dial.* 1, 3, 10.

Az ő irodalmi köréhez tartozott továbbá L. Varius Rufus (Mart. 12, 4, 1), Domitius Marsus (Mart. 8, 56, 21) és Propertius (Prop. 3, 1, 73; 9, 59) is, továbbá Plotius Tucca, Quintilius Varus, Aristius Fuscus, Valgius Rufus. A költők közül a legnagyobb barátság azonban Horatiushoz fűzte, akit Vergilius és Varius ajánlott neki (Hor. *Sat.* I, 6, 54). Horatiust Kr. e. 33-ban mezei jószággal is megajándékozta Tibur mellett (Hor. *Od.* II, 18, 14).⁴¹ Barátságuk egészen halálukig megmaradt, mindketten ugyanabban az évben, Kr. e. 8-ban haltak meg.

Személyes befolyása Augustusra igen nagy volt és ezt mindig jó irányban érvényesítette, főleg ha arról volt szó, hogy az uralkodót a szenvedélyességtől és a kegyetlenkedéstől visszatartsa. Cassius Dio ismertet egy olyan esetet, amikor is Maecenas emlékezetes, bátor közbelépésével meggátolta sok ártatlan ember kivégzését. A történet szerint egy alkalommal Augustus elnökölt a bíróságon, és éppen több embert készült halálra ítélni. A kúriára megérkező Maecenas megpróbált közelebb jutni hozzá, azonban a nagy tömeg ebben megakadályozta. Ekkor felvett egy táblát, és ráírta az emlékezetes szavakat: *Surge tandem carnifex* (Cass. Dio 55, 7), majd a táblát Augustus ölébe dobta. Augustus miután azt elolvasta, felállt és eltávozott, anélkül, hogy egyetlen halálos ítéletet érvényesített volna.

A történet valóságtartalma kétséges, és számos kérdést vet fel. Cassius Dio anekdotáját ugyanis más források egyáltalán nem említik.

⁴¹ A Horatius és Maecenas barátságáról, kapcsolatáról szóló szakirodalom rendkívül terjedelmes. Néhányat kiemelve lásd Desch, W.: Horazens Beziehung zu Maecenas. In *Eranos* 79, 1981. 33–45; Lefèvre, E.: Horaz und Maecenas. In *Aufst. u. Niederg. der röm. Welt* II, 31.3, 1981. 1987-2029; Meister, K.: Die Freundschaft zwischen Horaz und Maecenas. In *Gymnasium* 57, 1950. 3-38; Noirfalise, A.: Horace et Mécène. In *Les Ét. Class.* 18, 1950. 289-303; Reckford, K.: Horace and Maecenas. In *Trans. and Proc. of Amer. Phil. Ass.* 90, 1959. 195-208; Santirocco, M.: The Maecenas odes. In *Trans. and Proc. of Amer. Phil. Ass.* 114, 1984. 241-253.

Nem tudjuk, hogy tényleg volt-e valamilyen alapja a történetnek, vagy csak arról van szó, hogy a Kr. u. 2. században élő és alkotó történetíró, Cassius Dio helytelenítette a Severusok túl szigorú ítélkezési gyakorlatát, és ezt történeti munkájában visszavetítette Augustus korára. Az azonban bizonyosnak tűnik, hogy ezzel a történettel igyekezett alátámasztani Maecenas befolyását az akkor már egyeduralkodó Augustusra.⁴²

Hasonló a bizonytalanság Cassius Dio másik történetével kapcsolatban is. A történetíró előadása szerint Augustus az egyeduralom megszerzése után barátaival tanácskozott a hatalom megszerzésének módjáról. (Cass. Dio 52, 15-40).⁴³ A két hű barát egymással ellentétes javaslatokat tett. Agrippa a köztársasági rend visszaállítását javasolta, míg Maecenas politikai tanácsai inkább a monarchikus államforma megteremtésére vonatkoztak. Az érvelés során azonban egyértelműen kitűnik, hogy Maecenas szavai mögött az Augustus által későbbiekben megvalósított politikai program rejlik. A történet valóságtartalma így itt is kétséges, valamint itt is kimutatható párhuzam az akkor uralkodó Severusokkal.⁴⁴ A két történet elemzése azonban nem ennek a tanulmányának a részét képezi.

Ebből az időszakból kiemelendő még, hogy Maecenas megházasodott. Házasságkötésének pontos dátumát nem ismerjük, azonban feleségét igen. Terentiát vette feleségül, akinek a szépségét elismerik a források, azonban hozzátesszik, hogy nem lehetett könnyű együtt élni vele. Házasságuk nem is volt boldog, gyermektelen maradt, amit a források is igazolnak, valamint az a tény is, hogy Maecenas teljes vagyonát Augustusra hagyta.⁴⁵

A Kr. e. 29-16-ig tartó időszak egyik fontos eseménye volt az ún. Murena-összeesküvés.

A Kr. e. 23-ban vagy 22-ben szerveződött összeesküvés számos, máig nem tisztázott kérdése közül annyi bizonyosnak tekinthető, hogy vezetője Maecenas sógora, Terentia bátyja volt. Maecenas tudomást szerzett az összeesküvésről, és ezt feleségének el is árulta.⁴⁶ Murena elmenekült, de később elfogták, majd Augustus bírói tárgyalás nélkül kivégeztette.⁴⁷

Az összeesküvésbe ily módon önkéntelenül belekeveredő Maecenasszal kapcsolatban a szakirodalomban sokáig elfogadott vélemény volt Syme állítása, miszerint Augustus és Maecenas kapcsolata a Murena-összeesküvés miatt megromlott, barátságuk elhidegült.⁴⁸ Az újabb kutatások azonban azt mutatják, hogy Maecenas jól számított. Egy előkelő arisztokrata esetében, mint amilyen Varro Murena volt, egy nyilvános tárgyalás és a halálbüntetés kiszabása felettébb kínos lett volna, így azonban rövid időn belül, ugyanakkor kemény, határozott fellépéssel le lehetett zárni az ügyet, ami Augustusnak is fontos volt. Barátságuk ezáltal

Monarchie. Die Rede des Maecenas, Buch 52, 14-40. In Hermes 90, 1962, 444-467. Továbbá: Fishwick, D.: Dio and Maecenas: the emperor and the ruler cult. In Phoenix 44, 1990. 267-275; Hammond, M.: The significance of the Speech of Maecenas in Dio Cassius, Book 52. In Trans. And Proc. Of Amer. Phil. Ass. 63, 1932. 88-102.

⁴⁵ A házasság eleinte szerelmi házasságnak indult (lásd Hor. *Carm.* II, 12), de később kapcsolatuk elhidegült, amelyhez az is hozzájárulhatott, hogy Terentia intim kapcsolatot alakított ki Augustusszal (lásd Sen. *De prov.* I, 3, 10; *Epist.* 114, 4, 6; *Eleg.* II, 7-10). A házasságról bővebben lásd Guarino, A.: *Mecenatē e Terenzia.* In *Labeo* 38, 2, 1992. 137-146.

⁴⁶ Lásd Suet. *Aug.* 66, 3; Cass. Dio 54, 3, 5.

⁴⁷ Az összeesküvés Varro Murenához kötött, akinek a pontos neve még nem tisztázott, illetve, hogy ő azonos-e a Kr. e. 23. évi *Fasti Consulares* Capitoliniben szereplő A. Terentius Varro Murenával. Bizonytalan az is, hogy egy vagy két vezetője volt a mozgalomnak. Bővebben erről lásd Hahn István: A Murena-összeesküvéstől a százados ünnepekig. In *Antik Tanulmányok* 30, 1983. 61-70. Továbbá: Daly, Lawrence J.: Varro Murena, cos. 23 B.C. (*Magisratu motus est*). In *Historia* 27, 1978. 83-94.

⁴⁸ Syme: 342.

⁴² Bauman, R. A.: 'Hangman, call a halt!' In *Hermes* 110, 1982. 102-110.

⁴³ Lásd Római történeti *chrestomathia*, 187-192.

⁴⁴ A Maecenas-beszédről bővebben lásd Bleicken, U.: *Der politische Standpunkt Dios gegenüber der*

még szorosabb lett, Maecenas nem esett ki Augustus kegyeiből.⁴⁹

Utolsó éveiben megromlott egészségi állapota, idegkimerültségben szenvedett, amelyhez állandó láz és álmatlanság párosult.⁵⁰ Maecenas Kr. e. 8. szeptember végén halt meg. A források szerint nemcsak Augustus, de barátai és Róma népe is nagyon megsiratta Maecenas elvesztését.⁵¹ Hű barátja, Horatius pár héttel utána követte őt a sírba, akit Maecenas mellé temettek az Esquilinuson.

A fentiekben ismertetett politikai tevékenységét összegezve egyértelműen elmondhatjuk, hogy Maecenas jelentős mértékben hozzásegítette Augustust céljai eléréséhez. A Kr. e 1. század évtizedekig tartó véres polgárháborúi alapjaiban rengették meg a római köztársaság gépezetét. Julius Caesar választott örökösének, Augustusnak azonban sikerült a megfelelő helyen és időben ellenfeleivel leszámolnia, és a folyamatos háborúkba belefáradt római nép egyetértését megszerezve egy olyan új rendszert elfogadtatnia, amely biztosította az emberek számára a nyugalmat és békét, Augustus számára viszont egy teljesen újszerű, közjogilag nem körülhatárolt, abszolút hatalmat jelentett. A principátus létrejöttéhez azonban hosszú évek megalapozott munkájára volt szükség. Ebben a munkában Maecenas közreműködése egyértelmű volt, aki jó érzékkel választotta meg, hogy az újabb politikai bizonytalanság időszakában melyik triumvir mellé áll. Az Antonius és Octavianus között kialakult, évekig tartó ellenséges helyzetben a Maecenas közvetítésével létrehozott brundisiumi békekötés, majd ezt követően a tarentumi szerződés időt nyert Augustusnak,

aki akkor még felkészületlen lett volna egy Antonius elleni háborúra. Róma és Itália kormányzását rábízva, Augustus koncentrálhatott az Antonius elleni végső összecsapás megszervezésére. A katonai hadműveletek lebonyolításában tevékeny részt vállalt M. Agrippa, míg a stabil politikai hátteret Maecenas biztosította a számára. Gyakran a politika szürke eminenciásának is nevezik, aki a háttérben maradt, ugyanakkor szolgálataiért cserébe egy olyan széles jogkörrel ellátott, kiváltságosnak tekinthető bizalmi állást kapott, amelyhez semmiféle hivatali cím nem járt, így az esetleges felelősségre vonás is más kategóriába lett volna sorolható. Augustus iránti elkötelezettségét, hűségét, diplomáciai ügyekben való jártasságát, feltétlen megbízhatóságát számos esetben bizonyította háborúban és békében egyaránt. Augustusra gyakorolt személyes befolyását is több történet igazolja. Még ha barátságuk, személyes kapcsolatuk jellege változott is az idők során, Maecenas mindvégig megmaradt hű barátjának. Így nem véletlen, hogy a principátus rendszerének egyik legbiztosabb támasza lett Agrippa mellett. A kutatások egyöntetű véleménye ezért az, hogy Octavianus, a későbbi Caesar Augustus e két megbízható barát és támogató hathatós segítségével nélkül nem tudta volna céljait elérni. *

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ANDRÉ, J.-M.: *Mécène. Essai de biographie spirituelle.* Paris, 1967, Les Belles Lettres.
- AVALLONE, R.: *Mecenate*, con ed. dei frammenti. Napoli, Libr. Scient. ed. 1962.
- AVALLONE, R.: Profilo umano di Mecenate. *Antiquitas* 8. 1953. no. 1-2. 3–16.
- BAUMAN, R. A.: 'Hangman, call a halt!' *Hermes Bnd.* 110, 1982. no. 1. 102–110.
- BOYANCÉ, P.: Portrait de Mécène. *Bull. De l'Assoc. Budé* 1959. 332–344.
- DE FRANCISI, P.: La figura e l'opera di C. Cilnio Mecenate. In: *Atti Accad. Petrarca di Arezzo* 16, 1, 1938. 139–148.

⁴⁹ Augustus és Maecenas kapcsolatáról bővebben lásd Williams, G.: Did Maecenas „Fall from favor”? Augustan Literary Patronage. In *Between Republic and Empire*, ed. Kurt A. Raaf lauf – Mark Toher. University of California Press.

⁵⁰ Lásd Plin. *Nat. Hist.* 7, 172; Sen. *De prov.* 1, 3, 10.

⁵¹ Lásd Cass. Dio: 55, 7, 1, 5; Suet. *Aug.* 66, 3; Sen. *De ben.* VI, 32, 2–4.

- DIGGLE, J.: *Elegiae in Maecenatem 129-132. Latomus* 27. 1968. 175–178.
- EBERLE, J.: *Maecenas der Etrusker. Das Altertum* 1958. no. 4. 14–24.
- EHLERS, W. W.: *Das Iter Brundisinum des Horaz (Serm. I. 5). Hermes* 113. 1985.
- FRANDSEN, P. S.: *C. Cilnius Maecenas*. Altona, 1843.
- FERENCZY E. – MARÓTI E. – HAHN I.: *Az ókori Róma története*. Budapest 1992, Tankönyvkiadó.
- GARDTHAUSEN, V.: *Augustus und seine Zeit*. Leipzig, 1891–1904. 1. rész, 2. kötet, 762–784; 2. rész 2. kötet 432–445.
- GIEBEL, M.: *Maecenas – Freund und Förderer der Talente in Rom, Patron der Stifter*. 2000, Kester-Haesler-Stiftung.
- GRAVERINI, L.: *Un secolo di studi su Mecenate*. In: *RSA* 27 (1997). 231–289.
- GUARINO, A.: *Mecenate e Terentia. Labeo* 38., 2., 1992. 137–146.
- HAHN I.: *A Murena-összeesküvéstől a százados ünnepekig. Antik Tanulmányok* 30. 1983. 61–70.
- HORATIUS: *Versek*. Ford.: Bede Anna, Novák József. Budapest, 1959, Európa Könyvkiadó.
- JONES, A. H. M.: *Augustus*. Budapest, 1976, Gondolat Kiadó.
- KAZAI M.: *Az „Iter Brundisinum” célzatának kérdéséhez*. In: *Acta Antiqua et Archaeologica Suppl. II*. Szeged 1979.
- KIDD, D. A.: *Astrology for Maecenas. Antichthon* 16., 1982. 88–96.
- LEFÈVRE, E.: *Horaz und Maecenas*. In: *Aufstieg u. Niederg. der röm. Welt II*, 31.3, 1981. 1987–2029.
- OPPERMANN, H.: *Maecenas’ Geburtstag (Hor. C. IV, 11)*. In: *Gymnasium* 64, 1957. 102–111.
- PATURZO, F.: *Mecenate. Il ministro d’Augusto*. Calosci-Cortona, 1999.
- RECKFORD, K. J.: *Horace and Maecenas*. In: *Trans. And Proc. Of Amer. Phil. Ass.* 90. 1959. 195–208.
- SCHOONHOVEN, H.: *The ’Elegiae in Maecenatem’*. In: *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt (ANWR)* 1983, II. 30.3. 1788–1811.
- SIMPSON, C. J.: *Two Small Thoughts on ’Cilnius Maecenas’*. In: *Arachnion* n. 2.1, 1996.
- STEIN, A.–KAPPELMACHER, A.: *Maecenas*. In: *Realenzykl. des Altertumsw.* XIV, 1. 1928. 207–229.
- SYME, R.: *The Roman Revolution*. Oxford, 1939, Clarendon.
- TACITUS összes művei. Ford.: Borzsák István. Budapest 1980, Európa Könyvkiadó.
- TAR IBOLYA: *Szöveggyűjtemény az Augustus-korhoz*. Szeged, JATEPress 1998.
- VELLEIUS PATERCULUS: *Róma története*. Ford.: Hoffmann Zsuzsanna. Szeged, 2007, Lectum Kiadó.
- VIGNEAUX, P. E.: *Essai sur l’Histoire de la Praefectura Urbis á Rome*. Paris, 1896.
- VITUCCI, G.: *Ricerche sulla Praefectura Urbi in età imperiale*. Roma, 1951.
- WATSON, A.J.M.: *An attempt at a psychological analysis of Maecenas*. In: *Akroterion* 36., 1991. 45–52.
- WILLIAMS, G.: *Did Maecenas „Fall from favor”?* *Augustan Literary Patronage*. In: Kurt A. Raaflauf – Mark Toher (ed.): *Between Republic and Empire*. Kurt A. Raaflauf – Mark Toher (ed.): University of California Press.